

Zegelmatrijs van de *beeckers en mulleners* van Tongeren (15de eeuw)¹.

Ambachten en gilden zijn belangrijke spelers in het politieke, sociale en economische leven van middeleeuwse steden. Zij bezitten een rechtspersoonlijkheid die hen toelaat een zegel te voeren. De iconografische elementen op ambachtelijke zegels verzinnebeelden in principe het ambacht waarop ze betrekking hebben. De zegels vormen immers een belangrijk element van de beeldvorming van het ambacht. Veranderingen in de positie van een ambacht geven daarom vaak aanleiding tot het snijden van een nieuw zegel. Zegelmatrijzen van middeleeuwse ambachten en aanverwante verenigingen zijn echter relatief zeldzaam². De vondst van een tot nog toe onbekende middeleeuwse zegelmatrijs van een Tongers ambacht is dan ook bijzonder welkom. De matrijs werd gevonden in stortgrond afkomstig uit het stadscentrum van Tongeren en werd door de vinder gesignaleerd aan de Centraal Archeologische Inventaris en draagt er het inventarisnummer **XXXX**. Zij bestaat uit een massieve ronde schijf van brons of messing met een diameter van 39 mm en een dikte van 3,9 mm.

De voorzijde toont het wapenschild van Tongeren op een floraal veld en omsloten door een vierpas waarvan de snijpunten aan de buitenzijde versierd zijn met een driehoek die telkens voorzien is van een lelietje. Aan de ene zijde van het wapenschild is een molenijzer afgebeeld als symbool voor de molenaars terwijl aan de andere zijde een moeilijk identificeerbaar werktuig prijkt dat klaarblijkelijk naar de bakkers verwijst. Het omschrift luidt: S. BEECKERS . EN . MULLENERS . VAN . TONGREN . De interpunctie bestaat uit kleine, onregelmatige + tekens. De keerzijde vertoont vage sporen van een handgreep die over de volledige diameter liep en met links en rechts een x die de bovenzijde van het zegel aangeeft.

De uitstekende bewaringstoestand van het zegel maakt het mogelijk de opmerkelijke kwaliteit ervan naar waarde te schatten. De fijne ranken vergezeld van minuscule lelies die ook de driehoeken van de vierpas toppen wijzen op het buitengewoon vakmanschap en de trefzekere hand van de onbekende graveur. Het Nederlandse omschrift sluit nauw aan bij dat van het zegel van de linnenwevers dat eveneens een Nederlands omschrift draagt in tegenstelling tot dat van de kramers dat een Latijns opschrift draagt³. Hoewel het opschrift duidelijke leesbaar is zorgde het aanvankelijk voor enige verwarring omdat de vorm *beecker* met lange ee in de Tongerse archieven ongebruikelijk is.

Er worden in het Tongerse stadsarchief geen afdrukken van het zegel bewaard. Bij gebrek aan nadere informatie is de datering van het zegel gebaseerd op stijlkenmerken. Deze wijzen op de 15de eeuw. Vermits het ambachtswezen van Tongeren in 1467 gereorganiseerd werd, waarbij het aantal beperkt werd tot twaalf, mag men aannemen dat op dat ogenblik een nieuw zegel gesneden werd hoewel niet uitgesloten kan worden dat dit zegel iets ouder is.

Het is niet uitzonderlijk dat in kleinere steden twee beroepsgroepen samen in een ambacht verenigd worden. In Tongeren vormen de bakkers en de molenaars ten laatste vanaf het midden van de 14de eeuw tot aan het einde van het ancien regime samen een ambacht⁴. Deze combinatie lijkt logisch omdat beide vaak gelijkaardige belangen hebben. Op hun gezamenlijke zegel worden de molenaars verzinnebeeld door een heraldisch makkelijk herkenbaar symbool: het molenijzer. Het andere symbool, dat daarom voor de bakkers staat, is minder makkelijk identificeerbaar. Een gelijkaardig symbool komt onder meer voor op het

¹ Met dank aan Hendrik De Backer die deze opmerkelijke vondst aan ons signaleerde, aan de heer Toon Pauwels, de gelukkige vinder en aan de heer Steven Vandewal, stadsarchivaris van Tongeren.

² PIRLET & FORGEUR, nrs. 22 en 23 (Luik) en 38 (Borgworm); LAURENT & ROELANDT, nrs. 24 (Antwerpen), 52 en 53 (Brussel), 179-181 (Doornik), 73 (Gent), 87 en 88 (Hasselt), 116-118 (Leuven), 106 (Lier), 177 (Tienen).

³ PAQUAY, p. 202 noot 1.

⁴ PAQUAY, p. 201, 226-227

wapen van de Luikse bakkers tijdens de 18de eeuw waar het echter eerder de vorm van een zaag heeft⁵. Heraldici aarzelen bij de beschrijving van het voorwerp niet alleen tussen zaag en kerfstok maar ook tussen een rakel of een borstel om de oven te reinigen, een schoorsteenhaal en zelfs een hakmes. Vermits een gelijkaardig voorwerp op zegels van meerdere bakkersambachten uit het Luikerland voorkomt maar, voor zover ons bekend elders niet, met uitzondering van Brussel⁶, ligt het voor de hand om de voorstelling op het Tongerse zegel met enkele andere bakkerszegels uit het prinsbisdom te vergelijken. Omwille van de kwaliteitsvolle graveertechniek lijkt de afbeelding op het Tongerse zegel immers de meest realistische. Maar is dit inderdaad zo?

In Sint-Truiden vormen de bakkers en de molenaars, net als in Tongeren samen één ambacht. Van dit ambacht zijn de afdrukken van twee types zegel bewaard die elk een voorwerp tonen dat lijkt op dat van het Tongerse zegel. Het Sint-Truidense bakkerszegel dat tijdens de 16de eeuw in gebruik was - oudst geattesteerd exemplaar 1569 en jongst 1678 - een renaissancistisch wapenschild met in het midden een ovenschop met drie broden geflankeerd door een molenijzer en een voorwerp dat sterk lijkt op dat van het Tongerse wapenschild. De afwijkingen tussen beide voorstellingen kunnen makkelijk stilistisch verklaard worden. Een ouder zegel dat door hetzelfde ambacht wellicht vanaf 1314 in gebruik werd genomen toen de ambachten officieel erkend werden door het stadsbestuur - het jongst geattesteerd exemplaar is gehecht aan een oorkonde van 1481- toont alleen een molenijzer en hetzelfde raadselachtige voorwerp⁷.

De Vigne geeft een aannemelijke verklaring voor de aanwezigheid van een zaag op het wapen van de Luikse bakkers. Hij stelt dat de zaag op het wapen staat om aan te geven dat de Luikse bakkers het privilege hadden om zelf hun hout te mogen zagen⁸. Hoewel op dit ogenblik onduidelijk is of de bakkers van alle Luikse 'goede' steden - en eventueel ook Brussel - ditzelfde privilege genoten mag gesteld worden dat het Luikse voorbeeld ongetwijfeld andere bakkersambachten inspireerde in hun iconografische keuze zonder dat deze wellicht een duidelijk idee hadden van wat aanvankelijk precies bedoeld werd hetgeen in de loop der tijd aanleiding tot een breed gamma van gestileerde voorwerpen waarvan de oorspronkelijke betekenis niet steeds herkend werd.

T. Ghys & R. Van Laere

Literatuur

V. DE VIGNE, *Recherches sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations de métiers, leurs drapeaux, leurs armes, leurs blasons, etc.*, Gent [1847]

R. LAURENT & C. ROELANDT, *Inventaire des collections de matrices de sceaux des Archives Générales du Royaume et de la Bibliothèque royale*, Bruxelles 1997

J. PAQUAY, *Tongeren voorheen. Geschiedkundige schets*, Tongeren 1934

J. PIRLET & R. FORGEUR, *Catalogue des matrices de sceaux et des cachets du Musée Curtius*, [Liège 1962]

⁵ DE VIGNE, p. 55-54 en plaat 20.

⁶ DE VIGNE, p. 61 en plaat 26.

⁷ DE VIGNE, p. 74-75, plaat 32, nr. 10.

⁸ DE VIGNE, p. 55 noot 1.